

ИССЛЕДОВАНИЯ СЛАВЯНСКИХ ЯЗЫКОВ

УДК 811.161.3

Чайка Наталля Уладзіміраўна,

доктар філалагічных навук, прафесар,
прафесар кафедры мовазнаўства
і лінгвадыдактыкі
Беларускі дзяржаўны педагагічны
ўніверсітэт імя Максіма Танка
г. Мінск, Беларусь

Natalia Chaika

Habilitated Doctor of Philology, Professor,
Professor of the Department of Linguistics
and Linguodidactics
Belarusian State Pedagogical University named
after Maxim Tank
Minsk, Belarus
natusia12@tut.by

КАНТЭКСТУАЛЬНАЯ ВАРЫЯТЫЎНАСЦЬ
СІНТАКСІЧНАЙ ДЭРЫВАЦЫІ Ў БЕЛАРУСКАЙ МОВЕCONTEXTUAL VARIATION OF SYNTACTIC DERIVATION
IN THE BELARUSIAN LANGUAGE

Статья посвящена изучению ключевой тенденции в синтаксической системе современного белорусского языка – контекстуальной вариативности синтаксической деривации.

В современном мире необходимость информационного акцентирования и аналитизма продуцирует большое количество синтаксических дериватов – конструкций эллиптических, неполных, редуцированных, с имплицитной семантикой. В статье рассматривается синтаксическая репрезентация контекстуально обусловленных синтаксических дериватов – неполных предложений и дифференцированных конструкций с синтаксической редукцией. Представлены способы актуализации важной информации, которые способствуют динамическому развитию синтаксических единиц и их коммуникативному усовершенствованию.

К л ю ч е в ы е с л о в а : *синтаксическая деривация; конструкции с синтаксической неполнотой и имплицитной семантикой; редуцированные и эллиптические конструкции.*

The article is devoted to the study of the key trend in the syntactic system of the modern Belarusian language – contextual variation of syntactic derivation. In the modern world, the need for information emphasis and analysis produces a large number of syntactic derivatives – elliptic, incomplete, reduced constructions and constructions with implicit semantics. The article deals with the syntactic representation of context-dependent syntactic derivatives – incomplete sentences and differentiated constructions with syntactic reduction. The ways of actualization of important information that contribute to the dynamic development of syntactic units and their communicative improvement are presented.

Key words: *syntactic derivation; constructions with syntactic incompleteness and implicit semantics; reduced and elliptic constructions.*

Сінтаксічная сістэма беларускай мовы пастаянна развіваецца, што абумоўлена агульнымі тэндэнцыямі сучаснасці – эканоміі моўных сродкаў, дыстынктнасцю выказвання, скіраванасцю да аналітызму і патрэбай інфармацыйнага акцэнтавання. Усё гэта дазваляе шырока функцыянаваць кантэк-

стуальна абумоўленым мадыфікацыям – няпоўным і рэдукаваным канструкцыям, што ўплывае на спосабы сінтаксічнай рэпрэзентацыі сэнсаў і іх структурнае «аблічча».

Пытанне пра сінтаксічную дэрывацыю і структурна-сінтаксічныя мадыфікацыі вывучалася ў межах камунікатыўнай лінгвістычнай школы (Дж. Арма, М. Вішнеўскі, А. В. Грудзева, А. М. Мухін, Т. Д. Шабанава [1; 2; 3; 4; 5]), дзе акцэнт рабіўся на заканамернасцях функцыянавання сінтаксічных адзінак з улікам тэндэнцыі да эканамічнасці выказвання. Асноўным прынцыпам упарадкавання аб'екта сінтаксісу ў працах К. Карлсан, П. А. Леканта, Г. А. Золатавай [6; 7; 8] служыла тыпалагічная характарыстыка аб'екта лінгвістыкі з улікам кваліфікацыйнай прыкметы, у якасці якой выступала дакладнасць і лагічнасць, а аб'ектам вывучэння – парцэляцыя і сегментацыя. Працы З. Выхадзілавай, Т. А. Коласавай, Я. У. Лісочанкі, С. С. Дзікаровай, Б. Хаўспергера, А. Унішэўска [9; 10; 11; 12; 13; 14] характарызуюцца акцэнтам на аналізм, што праяўляецца ў паслабленні і адноснай «свабодзе» сінтаксічных сувязей паміж кампанентамі.

Нягледзячы на значную колькасць прац па актуальных працэсах у сінтаксічных сістэмах розных моў, на беларускамоўным матэрыяле падобныя даследаванні не праводзіліся. Актуальнасць такога аналізу абумоўлена неабходнасцю выявіць асноўныя фактары кантэкстуальнай варыятыўнасці сінтаксічных дэрыватаў у беларускай мове.

Мэта даследавання – выявіць дыяпазон кантэкстуальнай варыятыўнасці сінтаксічных дэрыватаў у беларускай мове.

Да кантэкстуальна абумоўленых сінтаксічных дэрыватаў адносяцца няпоўныя канструкцыі з пропускам аднаго ці больш структурных кампанентаў: *У душы, як Божы знак, // – Хата... Канюшына... Жыта... // Бульба... Бусел... Шпак... // Мроя... Хлопец закаханы... // Цемра... Шлях дамоў...* (Л. Дайнека). Узнаўляюцца апушчаныя кампаненты з кантэксту: *Б а б у л я. Усё хоча жыць, дзіцятка. І сонца ў небе, і дуб у полі, і казурка ў жыце. Асот – таксама... Хай бы і жыў, толькі нам не шкодзіў* (Г. Каржанеўская), з дапамогай моўнай сітуацыі: *В е р а* (паказваючы на Тулягу, які ўвайшоў). *А вось яшчэ адзін шаноўны далакоп. Што з вамі, Мікіта Сымонавіч? Чым вы так усхваляваны?* (К. Крапіва) або ў структуры дыялагічнага адзінства: *Г а н н а. Бубніш нешта сам сабе... Маліўся, ці што? В а с і л ь. Размаўляў... з Сонцам...* (А. Дудараў).

Няпоўныя сказы не ўтвараюць асобнага структурнага тыпу, а ўваходзяць у агульную парадыгму сказа разам з іншымі структурна-сінтаксічнымі мадыфікацыямі канструкцыі. Пропуск члена можа назірацца ў структуры простага двухсастаўнага сказа: *Кольшаў стаіць ззаду вежы, трымаючы ў руцэ аўтамат. Каля яго некалькі аўтаматчыкаў* (І. Мележ), адна-састаўнага: *Завушніцы, пэрлы на іх зіхацяць, такія, як болей ні ў кога, так у Полацку ўмеюць красу вырабляць майстры рамяства залатога* (Л. Геніюш) і складанага: *Было неба то сіняе, то ружовае, // А пад ім малая хатка рыбака. // І было, як неба, возера шырокае, // Шумела там заўсёды асака* (М. Танк).

Класіфікацыя кантэкстуальных няпоўных сказаў ажыццяўляецца на аснове апушчанага кампанента. Пропуск дзейніка назіраецца ў няпоўных сказах, дзе кампанент дубліруецца ў кантэксце і не нясе сэнсавай нагрузкі: *Потым пачала расказваць, як жыла раней, вясёлыя, смяшлівыя гісторыі ... Яна, мусіць, хацела, каб Ніна, слухаючы гэтыя ўспаміны, забылася на свой боль* (І. Мележ). Такія сказы структурна і семантычна працэсуюцца на поўны сказ, што дазваляе ім выконваць камунікатыўную функцыю ў поўнай меры.

У няпоўных сказах можа апускацца выказнік, калі ён быў названы ў кантэксце: *Дзяцель. Чаго толькі ні пішуць. Адна газета – адно, другая – другое... Партый адных колькі – тут табе і меншавікі, і большавікі, і эсэры, і гэтыя, як іх... сацыялісты-рэвалюцыянеры...* (І. Мележ). Пропуск выказніка можа ажыццяўляцца пры ўмове яго неактуальнасці і дубліраванні ў структуры кантэксту. Гэта абумоўлена граматычнай значнасцю выказніка ў сказе: ён з'яўляецца носбітам прэдыкатыўнасці і ўказвае на значэнні тэмпаральнасці, мадальнасці і персанальнасці.

Даданыя члены апускаюцца ў няпоўных сказах значна радзей, што абумоўлена іх факультатыўным характарам у структуры сказа. Прапускацца ў няпоўных сказах можа толькі прамое дапаўненне, на адсутнасць якога ўказвае незамешчаная сінтаксічная пазіцыя ў сказе і дубліраванне апушчанага кампанента ў кантэксце: *Валя. Я не хацела хмарыць сустрэчу, але калі ты так хочаш ведаць... Дзядзьку майго арыштавалі. Антона* (І. Мележ).

Не выдзяляюцца ў асобны структурны тып канструкцыі з пропускам акалічнасці і азначэння, бо яны маюць факультатыўны характар і іх неўжыванне не ўтварае незамешчаных сінтаксічных пазіцый. Такія сказы з'яўляюцца структурна і семантычна поўнымі.

Няпоўнай можа быць частка складаных сказаў – складаназлучаных: *Было неба то сіняе, то ружовае, // А пад ім малая хатка рыбака. // І было, як неба, возера шырокае, // Шумела там заўсёды асака* (М. Танк), складаназалежных: *Акіян пірамідак, якіх раней было больш, чым крыжоў, і крыжоў, якіх з кожным годам усё больш ды больш...* (Я. Брыль), бяззлучнікавых: *Адзіноцёў. Я, можа, лішне настойлівы: якая?* (І. Мележ), камбінаванай будовы: *Я на сухі пагорак узыду, // А позірк пільны – незнаёма пудкі, // Вунь дом у трох бярэзін на віду, // І тры акны, і ў кожным – незабудкі* (Р. Баравікова).

Пропуск кампанента ў падобных сказах назіраецца часцей у апошняй частцы, і прапускацца можа дзейнік: *Ратуй людзей з бяды ліхой, іх душы // На гвалт і на адчай не пакідай, // Ты радасць ім нясі, сабе – адчай, // Ім – волю, гвалт – сабе, // Ты духам дужы* (А. Куляшоў), выказнік: *Мы жывём у хаце, над намі жыве гарышча, над гарышчам – неба* (У. Арлоў), дапаўненне: *А можа быць, яна наўмысна // Зрабіла так?.. А для чаго? // Нашто – калі ёй ненавісна // Любая згадка пра яго?* (Н. Гілевіч).

Да кантэкстуальна абумоўленых семантыка-сінтаксічных дэрыватаў адносяцца канструкцыі з імпліцытнай семантыкай, якія ўключаюць сцвярджальны і адмоўны тыпы. У якасці кампенсаторнага кампанента ў канструкцыях *сцвярджальнага тыпу* выступаюць логіка-семантычныя адносіны паміж адзінкамі звышфразовага адзінства. Такім чынам адбываецца ўказанне на невербалізаваную інфармацыю: *З а л ы г і н. Для пачатку далі б семафор: вёрст на дзесяць у тыл. Д з я ц е л. Удаву! Нішто прыдумаў!.. Ч ы б у к. А што, балотны чалавек, дрэнна? Ты адмовіўся б? Д з я ц е л. Я, здаецца, людцы, наўколенцах, рачкі дамоў набраўся б.* (Сумна жартуючы.) *Каб сказаў паручнік: Дзяцел, магу адпусціць, але рачкі паўзці трэба. Я згадзіўся б з радасцю. І дапоўз бы!* (І. Мележ). Імпліцытны сэнс у дадзеным тэксце змяшчаюць лексемы *Я, здаецца, людцы, наўколенцах, рачкі дамоў набраўся б*, сэнс якіх роўны сэнсаваму напаўненню лексемы *адмовіўся б – дапоўз бы* – гэта вынікае на аснове лагічнага вываду да пасылкі.

Зрэдку імпліцытнае сцвярджэнне суправаджаецца *вылучальнымі* адносінамі паміж кампанентамі: *Б а л у е ў* (Адзінцову). *Вы... гм. Салдат суправаджаці ў горадзе вы? А д з і н ц о ў. Я іх тут выпадкова ўбачыў. Яны прайшлі па зале (кіўнуў на суседнюю залу), калі я там вячэраў... Я ўстаў, пацікавіўся, што яны тут робяць...* (І. Мележ). Невербальная інфармацыя ў такіх канструкцыях выяўляецца з дапамогай прыватна-аперцэпцыйнай базы, што абумоўлена лексіка-семантычнай валентнасцю кампанентаў *суправаджаеце – убачыў*. Аперацыя прадвызначае станючы адказ і разам вылучае нязначную частку інфармацыі, на якой базіруюцца логіка-семантычныя адносіны. У якасці кампенсаторнага кампанента часам выступаюць моўныя ўласцівасці вербальных кампанентаў – гэта значыць, кантэкст.

Шырока функцыянуюць у беларускай мове канструкцыі з імпліцытнай семантыкай, якія змяшчаюць *адказ з адценнем ацэнкі*. Інфармацыйная паўнаwartасць часта забяспечваецца з дапамогай вобразных моўных сродкаў, якія ўтрымліваюць непрамае ўказанне на колькасць аб'ектаў: *К а л а т у х і н. Тры сустрэчы па пяць мінут, і ўсё іншае – гарачыя лісты? А д з і н ц о ў* (устаючы). *Я вельмі ўдзячны за гонар, але навінен прасіць дазволу пакінуць вас...* (І. Мележ). У падобных выпадках механізм узаемадзеяння вербальнай і невербальнай інфармацыі пераўтварае імпліцытнае ў экспліцытнае. Сцвярджальная інфармацыя з адценнем ацэнкі фарміруецца ў выніку кампазіцыйна-зместавага пераразмеркавання, што прыводзіць да ўтварэння канструкцый з дэнататыўна неізаморфнай структурай. Сродкамі фарміравання семантычнага адцення ацэначнасці ў названых канструкцыях выступаюць вобразныя моўныя сродкі, семантычны дыяпазон прыватна-аперцэпцыйнай базы выказвання, сінтаксічная карэляцыя паміж кампанентамі тэксту, анафарычная адсылка.

Канструкцыі з імпліцытнай семантыкай могуць змяшчаць адценне *напроку*, якое часцей выяўляецца з асертыўнай часткі выказвання на аснове дэдуктыўнага заключэння: *Б а л у е ў. Што з вамі? А д'ю т а н т. Прачытайце. Б а л у е ў бярэ тэлеграму. Яна ўражвае генерала так, што,*

прачытаўшы яе, Балугеў глядзіць на стужку тэлеграмы неўразуменным позіркам. Чытае другі раз, раптам налівае каньяк. Рукі ў яго дрыжаць (І. Мележ). Фонавыя веды ў падобных канструкцыях разгортваюць інфармацыю, што дае магчымасць сфарміраваць адпаведны сэнс і змясціць яго ў адной рэпліцы. Семантычная ёмістасць канструкцый дазваляе ім быць зместавым цэнтрам выказвання.

Зрэдку канструкцыі з імпліцытнай семантыкай разам са сцвярджэннем змяшчаюць адценне ўхвалы. Фонавыя веды пры гэтым маюць адмоўную ацэнку, імпліцытная канструкцыя адмаўляе сказанае вышэй і фарміруе новы змест: В а л я. У мяне заўтра ў пятым класе ўрок батанікі. Тэма – «Расліны і сонца»... Я ўжо думала, як пачну яго... Мільярды гадоў, скажу я, робіць зямля свой звычайны круг вакол сонца. Мільярды гадоў дзень змяняецца ноччу, а ноч – днём... (Задумліва.) Мільярды начэй!.. Няўжо і гэтая ноч толькі адна з мільярдаў іншых, такая ж звычайная? А д з і н ц о ў. Філософ ты!.. (І. Мележ).

Назіраюцца канструкцыі з імпліцытнай семантыкай, што змяшчаюць адмоўны сэнс. Такія рэплікі характарызуюцца сэнсавай неадназначнасцю. Напрыклад, у канструкцыі А д з і н ц о ў. Я думаю, што ў многіх былі свае, асаблівыя ночы. Сёння яна ў нас!.. (Дзелавіта, рашуча.) І таму будзем думаць пра яе! Спусцімся на зямлю!.. Валя, будзем разам... Зусім... (Паўза.) Ты згодна?.. В а л я. Валодзя... ты ведаеш... Я люблю цябе. Але ў той час, калі ён пакутуе за кратамі, мне спраўляць вяселле ???!.. (І. Мележ) фарміруецца неадназначнасць, двухпланавасць, скрыты сэнс, а часам і ўскоснае ўказанне на змест выказвання. Указанне на магчымага выканаўцу дзеяння ўскосна сведчыць пра адмоўе.

Сустрэкаюцца выпадкі, калі канструкцыя з імпліцытнай семантыкай уключае ў свой змест прычыну адмоўя. У падобных сказах прычына і будзе змяшчаць імпліцытную семантыку: К а л а т у х і н. Маё шанаванне, таварыш старшыня Савета! Я не перашкодзіў, спадзяюся? М я с н і к о ў. Калі я скажу, што перашкодзілі, вы далікатна выйдзеце? (Адзінцову.) А, паручнік!.. З'яўленне Адзінцова вельмі хвалюе Валю. Адзінцоў таксама адчувае сябе няёмка (І. Мележ).

Асаблівай выразнасцю характарызуюцца адмоўныя канструкцыі ў форме пытання. Падобныя тэкставыя ўтварэнні выразна падзяляюцца на кампаненты моўнага сэнсу: В а л я. Я не хацела хмарыць сустрэчу, але калі ты так хочаш ведаць... Дзядзьку майго арыштавалі. Антона. А д з і н ц о ў. За што? В а л я. За варожую дзейнасць. Гэта ў прыгаворы напісана, а сапраўды – за агітацыю сярод салдат... А д з і н ц о ў. Ён – бальшавік? В а л я (ківае галавой). У той час, калі ён пакутуе за кратамі, мне спраўляць вяселле ???!.. А д з і н ц о ў (пасля паўзы). Усё не, я думаю, гэта не прычына адкладваць (І. Мележ). У дадзеным тэксце назіраецца выразны падзел на моўны змест выказвання: В а л я. Я не хацела хмарыць сустрэчу, але калі ты так хочаш ведаць... Дзядзьку майго арыштавалі. Антона. А д з і н ц о ў. За што? В а л я. За варожую дзейнасць. Гэта ў прыгаворы напісана, а сапраўды –

за агітацыю сярод салдат... А д з і н ц о ў. Ён – бальшавік? В а л я (ківае галавой) і на структурна асіметрычную інфармацыю, у працэсе ўзаемадзеяння якіх фарміруецца імпліцытная семантыка. Пытанне тут суправаджаецца яркай эмацыйнай афарбоўкай. У якасці фонавых ведаў можа выкарыстоўвацца кантэкст, прычым як перадпазіцыйны, так і постпазіцыйны ў дачыненні да ядзернага сказа. Такія выпадкі дастаткова часта назіраюцца ў драматургічных творах, што тлумачыцца сэнсава-структурнай еднасцю тэксту незалежна ад сінтаксічнай пазіцыі канструкцыі.

У драматургічных творах сустракаюцца канструкцыі з імпліцытнай семантыкай, што змяшчаюць *вывад*. Функцыянаванне падобных сказаў заснавана на розных фактарах. Структурная абумоўленасць прадвызначаецца ўжываннем мадыфіцыраваных канструкцый, у прыватнасці эліптычных. Фармальная іх арганізацыя патрабуе кантэкстуальнай маркіроўкі: М я с н і к о ў. Вы цікавіліся замірэннем? Д з я ц е л. Замірэнне! Тут, здаецца, скула яму, вайна другая пачынаецца!.. (І. Мележ); А д з і н ц о ў. З кім жэ мне быць? З бальшавікамі? В а л я. Мы павінны быць разам, Валодзя!.. А д з і н ц о ў. Хіба я не хачу гэтага? Ты ж... ты ва ўсім вінавата! В а л я. Ідзі сюды, Валодзя. Мы зноў будзем удаіх (І. Мележ).

Да кантэкстуальна абумоўленых дэрыватаў адносяцца канструкцыі з *сінтаксічнай рэдукцыяй*. Такія сказы часткова або цалкам захоўваюць семантычную дыферэнцыяцыю; узнаўленне сэнсу канструкцый з сінтаксічнай рэдукцыяй ажыццяўляецца на аснове семантыка-сінтаксічных адносін паміж часткамі складанага сказа і складанага сінтаксічнага цэлага.

Дыферэнцыяцыя сэнсу рэдукаваных канструкцый адбываецца на аснове адносін супастаўлення ў структуры складанага сказа: *Тэмпература трыццаць дзевяць і шэсць, ведаю, што яму балюча, але ніводнага стогну. Затое маці... дацякла ўсім* (А. Дзялендзік) і складанага сінтаксічнага цэлага: *За варотамі, вядома, яе не дастаць, там бразгаў ланцугом звяглівы сабака. А вось ля веснічак...* (В. Быкаў); *На працу пара збірацца. А я... Быццам ісці нікуды не трэба, адпачынак у мяне...* (Б. Сачанка).

Кампенсаторным фактарам у падобных выпадках могуць выступаць адносіны супрацьпастаўлення: *Алачка да такога жыцця прывучана была, а вось ён, Андрэй... Адчуваў як бы дакор сумлення. Малады, дужы, а...* (Б. Сачанка); *У нас шмат агульнага. Ты адмаўляешся ад кахання па сваёй волі. А я... Я не магу кахаць. Ну што ж, бывай* (А. Дзялендзік). Прычынна-выніковыя адносіны таксама выступаюць у якасці рэпрэзентатараў сэнсу канструкцый з сінтаксічнай рэдукцыяй: *Ты абавязкова павінен сказаць пра гэта, бо я не так сабе...* (І. Чыгрынаў).

Кантэкстуальнымі сродкамі ўзнаўлення сэнсу рэдукаваных канструкцый выступаюць семантычная эксплікацыя рэдукаванай часткі выказвання, якая ўзнаўляецца звычайна пасля паўзы: *Калі выправілі на пенсію Арцёма Гаўрылавіча, то... Хто пакіне мяне ў спакоі?* (Б. Сачанка) або ўступае ў канвергенцыю з сегментацыяй: *Мы дапаможам Вам. Усё даставім своєчасова. Матэрыялы. Інструменты. Але калі будоўля спынецца, то...*

(А. Дзялендзік) і сінтаксічны паралелізм: *А то і з Алачкай пэўнасці няма, і з Ірай тое самае. Ды і з працай...* (Б. Сачанка); *Каня, калёсы адбяруць, а самога ці з сабой павядуць, ці...* (Г. Далідовіч).

Даследаванне паказала, што дыяпазон кантэкстуальнай варыятыўнасці сінтаксічных дэрыватаў дастаткова шырокі і ўключае канструкцыі няпоўныя, рэдукаваныя і з імпліцытнай семантыкай. Кантэкстуальная абумоўленасць канструкцый з сінтаксічнай непаўнотой вызначаецца характарам апушчанага члена і спосабам яго ўзнаўлення. Апускаюцца звычайна ў такіх канструкцыях дзейнік, выказнік і прамое дапаўненне; ажыццяўляецца падобная аперацыя ў структуры простага ўскладненага сказа ці складанага. Фактарамі кампенсацыі ў канструкцыях з імпліцытнай семантыкай выступаюць таксама кантэкстуальныя сродкі – рэплікі дыялогу, што з’яўляюцца іх функцыянальнай базай і дазваляюць выдзеліць сцвярджальны і адмоўны тыпы канструкцый з адпаведнымі тыпамі – з вылучальнымі адносінамі, семантыкай ацэнкі, папроку, ухвалы, вываду, структураваныя ў форме пытання. Кантэкстуальным фактарам функцыянавання канструкцый з сінтаксічнай рэдукцыяй з’яўляецца дэферынцыяцыя іх зместу на аснове семантыка-сінтаксічных адносін паміж часткамі складанага сказа і складанага сінтаксічнага цэлага. Да кампенсаторных фактараў у падобных выпадках адносяцца супрацьпастаўленне і паратаксічная сінтаксічная сувязь.

ЛІТАРАТУРА

1. *Harma, J.* Sur l’omission du verbe et sa recuperabilité en français / J. Harma // Actes du 9e Congrès des romanistes scandinaves, Helsinki, 13–17 aout 1984. – Helsinki, 1986. – P. 135–146.
2. *Wiśniewski, M.* Przegląd równoważników zdania znamiennych dla współczesnej polszczyzny / M. Wiśniewski // Acta Univ. Nicolai Copernici. Nauki Humanistyczno-społecz. Filologia Polska. – Toruń, 1995. – T. 46. – S. 115–150.
3. *Грудева, Е. В.* Избыточность и эллипсис в русском письменном тексте / Е. В. Грудева. – Череповец : Черепов. гос. ун-т, 2007. – 251 с.
4. *Мухин, А. М.* Структура предложений и их модели / А. М. Мухин. – Л. : Наука, Ленингр. отд-ние, 1968. – 230 с.
5. *Шабанова, Т. Д.* Предложение и его лимитативные модели : учеб. пособие к спецкурсу / Т. Д. Шабанова. – М. : Моск. гос. пед. ин-т, 1985. – 82 с.
6. *Carlson, K.* Paralelism and prosody in the processing of ellipsis sentences / K. Carlson. – New York ; London : Routledge, 2002. – 227 p.
7. *Лекант, П. А.* К проблеме неполных предложений в русском языке / П. А. Лекант // Учен. зап. / Моск. обл. пед. ин-т. – М., 1963. – Т. 139, вып. 9 : Русский язык и литература. – С. 43–49
8. *Золотова, Г. А.* Коммуникативные аспекты русского синтаксиса / Г. А. Золотова. – М. : Наука, 1982. – 368 с.

9. *Vychodilová, Z.* Elipsa jako jeden ze způsobu neexplicitního vyjadřování obsahových prvků v jazyce / *Z. Vychodilová, R. Zimek ; Masarykova unv. – Olomouc : [s.n.], 1988. – 231 s.*
10. *Колосова, Т. А.* Русские сложные предложения асимметричной структуры / *Т. А. Колосова. – Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1980. – 164 с.*
11. *Лисоченко, Л. В.* Высказывания с имплицитной семантикой: логический, языковой и прагматический аспекты / *Л. В. Лисоченко ; отв. ред. Г. Ф. Гаврилова ; Сев.-Кавказ. науч. центр. высш. шк. – Ростов н /Д : Изд-во Рост. ун-та, 1992. – 152 с.*
12. *Дикарева, С. С.* Координаты референции и явление глобального эллипсиса / *С. С. Дикарева // Проблемы современного теоретического и синхронно-описательного языкознания : межвуз. сб. / Ленингр. гос. ун-т ; отв. ред. В. В. Богданов. – Л., 1988. – Вып. 3 : Предложение и текст: семантика, прагматика и синтаксис. – С. 107–112.*
13. *Hausperger, B.* Sprachökonomie in Grammatik und Pragmatik : die Ellipse / *B. Hausperger. – München : Utz, 2003. – IX, 327 s.*
14. *Uniszewska, A.* The nature of linguistic processes determining the applicability of nominalizations applied to strings NP-COP-AP / *A. Uniszewska // Glottodidactica. – 2001. – Vol. 29. – P. 139–147.*

Поступила в редакцию 30.08.2022